

»Zajebani smo. Tako kot večina družin.«

DEJA CRNOVIĆ

Najbrž so redki tisti, ki v celoti uresničijo pričakovanja svojih staršev ali širše družine, in verjetno se v vsaki družini kdaj komu zdi, da je znotraj celice prišlo do izdaje. Razhajanja v tem, kako je treba živeti, so lahko generacijska, a občutki izdaje so globlji, ko vmes pride do izdaje razreda oziroma razredne morale.

Družbeni razred ni samo stvar ekonomskih razlik in finančne varnosti, temveč bistveno vpliva na naš dostop do stvari, odnosov, izkušenj in praks, ki nam o(ne)mogočajo, da živimo izpolnjujoče življenje (Sayer 2005). Razred vpliva na to, kako se na nas odzivajo drugi in koliko nas cenijo, kar neizbežno vpliva na naš občutek lastne vrednosti. Ves čas namreč ocenjujemo in spremljamo lastno vedenje ter vedenje tistih, od katerih potrebujemo potrditve in spoštovanje. Vendar pa po Sayerju v sodobni družbi to ocenjevanje poteka v kontekstu neenakosti, kot so razredna, spolna in rasna neenakost.

Iz razredne neenakosti izvirajo občutja sramu, zavisti, krivde, nezaupanja, pokroviteljstva, ponižnosti, strahu ali pa občutki preprostega medsebojnega nerazumevanja in izogibanja. Biti nekega razreda se tako ne odraža samo v stanju na banki in nepremičninah, temveč tudi v subjektivnem dojetanju sveta. Način, na katerega se ljudje vedejo do nas, predstavlja ključno razliko med bedo in srečo (Sayer 2005), to pa med drugim vpliva na naše prepričanje v to, kaj je prav in kaj ne, torej na našo moralo.

V čem je sploh smisel družine, če te noben ne pride iskat na letališče?

Pip, Mark, Ben in Rosie Price so odraščali v hiši z vrtom, starša Fran in Bob, ki sta jim vse to omogočila, pa sta medicinska sestra in (odpuščeni) delavec v tovarni avtomobilov. Razmere, ki sta jih zagotovila svojim otrokom, presegajo razmere, ki jih danes povprečen par srednjega razreda lahko zagotovi svojim potomcem, kaj šele par delavskega razreda. Sta ena od tistih, ki sta uspela otrokom zagotoviti več, kot sta imela sama, četudi je bilo za to treba varčevati in se na druge načine odrekat, ne samo finančno, ampak tudi osebno; vse to zato, da bi otroci živeli realnost, ki bo bolj udobna od realnosti delavskega razreda, ki mu pripadata.

Starejše tri otroke srečamo v poznih dvajsetih in zgodnjih tridesetih letih. Odseljeni od doma, zaposleni, nekateri z družino, so si ustvarili življenja zunaj doma, ki v času, ko spremljamo družinsko prerekanje o tem, zakaj nihče ni šel po najmlajšo Rosie na letališče, še ustrezajo predstavam zakoncev Price. Ali pa vsaj dovolj ustrezajo. Z vsakim letnim časom pa eden od otrok domov prinese novo razočaranje, ki počasi ubija starševski (in razredni) ponos. Ločitev od moža in otrok ter odhod k poročenemu ljubimcu, sprememba spola in poslovna goljufija niso samo zanikanje starševskih aspiracij za svoje otroke, ampak tudi izdaja razredne morale.

Mislil sem, da bojo taki kot midva

Obstaja rek, da višji sloji ne potrebujejo morale, delavski razred pa si je ne more privoščiti. Morala naj bi bila nekaj, kar pritiče srednjemu razredu, ki mora ves čas dokazovati svoj položaj v družbi, predvsem ko gre za uprizarjanje bližine višjemu razredu in distance od delavskega razreda. A tako kot ima vsaka družba svojo ideologijo, ima vsak razred svojo moralo. V nasprotju z omenjenim rekom bi prej lahko trdili, da je morala še najbolj stvar delavskega razreda, saj gre za način, na katerega delavski razred lahko kompenzira materialno podrejenost v družbi in si tako pridobi spoštovanje. Razredni sistem je nujen za delovanje kapitalizma; in če bi si ta pogojno še lahko privoščil odpravo rasizma, seksizma, homofobije in drugih vrst diskriminacije, si za svoje delovanje ne more privoščiti odprave razrednega sistema. Kot opozarja Beverly Skeggs (1997), razred lahko ignorirajo le tisti, ki si to lahko privoščijo; podobno kot je možnost ignoriranja seksizma in rasizma znak privilegija belih moških.

Vprašanja razreda so vedno povezana z občutkom vrednosti; in čeprav vladajoči razred vztraja pri diskurzu, da je razredna neenakost upravičena in pravična, je naš razredni položaj bolj kot z našo delavnostjo ali pridnostjo povezan s srečo – s serijo naključij, s tem, kje, kdaj in komu smo se rodili. Razredni sistem je v samem bistvu nepravilčen, hkrati pa odločilno vpliva na posameznikovo ali posamezničino dojemanje lastne vrednosti (Sayer 2005). Tam, kjer družbene skupine čutijo, da svoje vrednosti ne morejo dokazovati z materialnimi sredstvi, v ospredje pride morala. Tako Michele Lamont (2000) v svoji študiji delavskega razreda v Franciji ugotavlja, da je v središču delavskega življenja morala, ki se vrti predvsem okoli borbe za preživetje in posledično delavnosti. Ker je delavska moškost v družbi podrejena, svoje pomanjkanje družbenega kapitala kompenzira s hipermoškostjo, fizično močjo in tovarištvom. Podobno ženskost delavskega razreda temelji na tradicionalnem uprizarjanju ženskosti, na materinstvu in skrbi za družino. Kot ugotavlja Skeggs (1997), ženske delavskega razreda čutijo, da jih ljudje presoja bolj strogo kot na primer ženske srednjega razreda, velik del svojega spoštovanja v družbi pa so si priborile z uprizarjanjem tradicionalne ženskosti. Zakonca Price opravljata poklica, ki sta zelo jasno vezana na uprizarjanje tradicionalne moškosti in ženskosti. Bob je bil delavec v tovarni avtomobilov, Fran pa je medicinska sestra, ki svojo odločitev za karierno pot hčerki pojasni s precej preprostim argumentom: »To je pošteno in solidno plačano delo.« Oziroma: to je delo, ki pritiče ženski. Prav zaradi iskanja spoštovanja v uprizarjanju tradicionalne ženskosti so v raziskavi Beverly Skeggs mlade ženske delavskega razreda feminizem videli kot grožnjo, saj če

družba neha ceniti tradicionalno ženskost (skrb za otroke, družino, moža, dom), njim ne preostanejo druge oblike kulturnega kapitala, s katerimi bi lahko kompenzirale svojo slabo razredno pozicijo.

FRAN: Kaj je za žensko najpomembnejša stvar v življenju? Pa da ne bi narobe mislila, da je to ljubezen.

ROSIE: Saj ne mislim. (Pa je mislila.)

FRAN: Ali pa otroci. Te stvari so že v redu, ampak niso bistvene. Bistvena je neodvisnost. Brez tega je vse drugo lahko past. Ženska mora bit samostojna in sama služiti denar. To je najboljši nasvet, kar jih boš kdaj dobila od mene. Se pravi, najdi si službo.

Fran Price svoji mlajši hčerki res svetuje, da je za žensko v življenju najpomembnejša neodvisnost, torej da ima svoj denar in da lahko kadar koli gre po svoje in zapusti moža in družino; a svoj denar, ki ga je vmes (na skrivaj) prihranila, je Fran ves čas skrivala. Nikoli ni zapustila svojega moža, čeprav si je na neki točki morda želela in je tudi imela materialne možnosti za to. Pretehtala so družbena pričakovanja do nje kot ženske, ki mora ostati z otroki. Odločitev njene starejše hčerke, da bo zapustila moža in otroke ter se preselila v Kanado k ljubimcu, je tako dvojna izdaja. Naredila je nekaj, česar si njena mama ni nikoli upala, in naredila je nekaj, kar se ne spodobi: tradicionalni družini se je odrekla zaradi afere. Podobno znotraj dojemanja pravilnega uprizarjanja spola svoj »greh« naredi sin Mark, ki se odloči za spremembo spola, za Fran in Boba radikalno potezo, ki jo bolj kot osebno nujo vidita kot dokaz razvajenosti oziroma prepričanja, da lahko vsak dobi tisto, kar hoče.

FRAN: Scrkljala sva vaju ... Tebe in tvojo sestro. Vzgojena sta bila v miselnosti, da lahko dobita, kar hočeta, da lahko sta, kar hočeta. Pa ni važno, koliko stane. Ali pa koliko ljudi prizadene. Takih, kot sva midva z očetom. Dva bedaka. Zmeraj sva izpolnjevala, kar nama je bilo naročeno. In kaj je bilo naročeno meni? Da naj bom mama. No, želim si, da sploh ne bi imela otrok.

Očitki, ki jih Fran naslavlja na Marka in Pip, so morda na prvi pogled seksistični, a njeno razočaranje se zdi precej bolj zasidrano v prepričanju, da mora njena družina delovati tako, da si bo v družbi zaslužila spoštovanje. Bolj kot finančna uspešnost otrok jo skrbi njihova moralna oporečnost, njuno izdajo pa dojema predvsem skozi občutek nepravilnosti, saj se je sama odrekla vsem stvarjem, ki bi jo morda osrečevale, in je raje počela stvari, ki so ji bile »naročene«. Torej da naj bo mama, žena, skrbnica, medtem ko njeni otroci nimajo nobenega občutka odgovornosti do družine in družbe. Njeni otroci so tisti, ki *prizadenejo ljudi, kot sta ona in Bob*, torej ljudi, ki na prvo mesto postavljajo druge.

Mislil sem, da bojo boljši od naju

Ljudje iz delavskega razreda neradi stopajo iz tradicionalnih vlog, bolj zadržani pa so tudi do razredne mobilnosti, ugotavlja Lawler (1999), ki dodaja, da je takšna konservativnost razumljiva, saj kultura delavskega razreda temelji na medsebojni podpori, zapustiti delavski razred pa pomeni tveganje, da ostanemo brez podpornega sistema; premikanje »navzgor«, pomeni izseliti se, pa tudi izdati vrednote svojega družbenega razreda (Lawler 1999).

Odpor do razredne mobilnosti zakoncev Price se kaže v razočaranjih, ki jih prinese njun mlajši sin Ben, ki sprva razjezi očeta zaradi svojega perverzno svetlečega se evropskega avta in posledično moralno oporečne družbe.

BOB: Kaj pa so to za eni? S kakšnimi ljudmi se pa družijo? S takimi, ki se zakreditirajo za sedemdeset tisoč dolarjev in si kupijo nov avto, zato da se delajo bolj imenitne, kot so?

Pozneje se izkaže, da je Ben za svojo mobilnost poleg moralnih predpisov kršil še zakonske, zato je edina primerna kazen za njega zapor, ne pa izogibanje priprtju s podkupovanjem. Usoda in sreča otroka je ponovno podrejena stremenju k tistemu, kar sta želela, da bi njuni otroci bili. Izboljšane različice svojih staršev.

BOB: Ne bi smelo bit tako ... Mislil sem, da bojo taki kot midva. Da bojo boljši od naju. Izboljšana midva. Bolj izobraženi. Z boljšimi službami. In boljšimi obeti za prihodnost. Zato sva tudi tako trdo garala. A ni res? Ampak mislil sem, da bojo vsi živeli nekje v bližini. Vsaj v istem mestu. V hiši, ki si jo bojo zgradili. Tako kot sva si jo midva. In da si bojo našli dobrega moža oziroma ženo. In imeli otroke. Tako kot midva. In da bomo ob nedeljah tukaj na vrtu prirejali piknike. In se bojo zbrali vsi vnučki. Vsi bratrance in sestrične. In igrali kriket. In badminton. In bojo kdaj prespali pri babici in dedku. Saj veš. Pa vse zaroke in vse poroke bojo tukaj na našem vrtu. Takšno življenje sem si predstavljal. Zmeraj sem si želel, da bi bilo tako, Fran.

So težave, ki jih kajenje na skrivaj, kakršno je prakticirala Fran, ne more rešiti. Nekatere stvari izginejo s tega sveta skupaj z nami, nekatere pa ostanejo še dolgo zatem. Življenje otrok zakoncev Price je morda povzročilo kakšno družinsko nevšečnost več, a svet, ki mu pripadajo, je skupaj z ideologijo in moralno krenil po poti, ki njihovim staršem nikakor ni blizu. Kot zaključí najmlajša, Rosie, za katero še ni povsem jasno, na kakšen način bo izdala svoje starše, se je tistega dne, ko ji je umrla mama, njeno otroštvo nepreklicno končalo. Ve, da bo njeno življenje sicer šlo naprej, da bo študirala kreativno pisanje, kljub mamini smrti in kljub zlomljenemu srcu zaradi mladega Španca, le da ni povsem jasno, ali bo njeno življenje sledilo moralnim smernicam staršev ali moralnim smernicam sorojencev; ve lahko le to, da bo na neki točki verjetno izdala razred, ki mu pripada, sploh če se bo *to s kreativnim pisanjem izšlo*.

Literatura:

- Lamont, Michele. 2000. *The Dignity of Working Men: Morality and the Boundaries of Race, Class, and Imagination*. New York: Russell Sage Foundation.
- Sayer, Andrew. 2005. *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skeggs, Beverley. 1997. *Formations of Class and Gender: Becoming respectable*. London: Sage.